

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

© PETER RYOM, DR. PHIL.

INDHOLD

Indledning	1
Grundteksten	2
Liturgisk praksis.....	3
Udvalgte Magnificat-udsættelser før J. S. Bach.....	7
Michael Praetorius (1571-1621).....	7
Heinrich Schütz (1585-1672).....	9
Johann Hermann Schein (1586-1639).....	10
Samuel Scheidt (1587-1654).....	11
Johann Rudolf Ahle (1625-1673).....	12
Johann Philipp Krieger (1649-1725).....	13
Johann Pachelbel (1653-1706).....	13
Johann Kuhnau (1660-1722).....	14
Johann Christoph Graupner (1683-1760).....	15
J. S. Bach: Magnificat Es-dur.....	17
J. S. Bach: Magnificat D-dur.....	24
Litteratur.....	30
Udgaver.....	31

INDLEDNING

Langt den overvejende del af Bachs vokale kirkemusik er skrevet til tyske tekster. Hertil hører hans kantater, motetter, passioner, oratorier, arier, koraler osv. De blev komponeret med henblik på opførelser i evangelisk-lutherske gudstjenester, hvor modersmålet siden Reformationen havde indtaget en stadig mere fremtrædende plads. At latin dog ikke var fuldstændig afskaffet på hans tid, fremgår af, at han også har komponeret adskillige kirkemusikværker til tekster på det traditionelle liturgiske sprog, ligeledes til brug i evangelisk sammenhæng. Foruden en række messer og enkelte messeled gælder det hans udsættelse af Marias lovsang, *Magnificat*, der foreligger i to versioner: BWV 243 og 243a. Den sidstnævnte er den ældste og den historisk mest interessante, fordi omfatter flere dele, der ikke findes i

den endelige version, og dermed følger en tradition, der kan føres tilbage til reformationstiden. Den senere udformning giver tillige et værdifuldt indblik i Bachs arbejde med behandlingen af det musikalske stof.

GRUNDTEKSTEN

Ordet *Magnificat* (lat. 'højlover', 'ophøjer' osv.) indleder den lovsang, som Jesu mor, Maria, ifølge Lukasevangeliet, kapitel 1, vers 46–55, brød ud i efter mødet med sin slægtning Elisabeth. *Magnificat* anvendes desuden som titel på musikalske udsættelser af teksten. I *Vulgata* har Marias lovsang denne ordlyd:¹

- 46 1. Magnificat anima mea Dominum — *Min sjæl ophøjer Herren,*
47 2. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo — *og min ånd fryder sig over Gud, min frelser!*
48 3. Quia respexit humilitatem ancillae suae: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes — *Han har set til sin ringe tjenerinde. For herefter skal alle slægter prise mig salig,*
49 4. Quia fecit mihi magna qui potens est: Et sanctum nomen eius — *thi den Mægtige har gjort store ting mod mig. Helligt er hans navn,*
50 5. Et misericordia eius a progeneri in progenies timentibus eum — *og hans barmhjertighed mod dem, der frygter ham, varer i slægt efter slægt.*
51 6. Fecit potentiam in braccio suo: Dispersit superbos mente cordis sui — *Han har øvet vældige gerninger med sin arm, splittet dem, der er hovmodige i deres hjertes tanker;*
52 7. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles — *han har styrket de mægtige fra tronen, og han har ophøjet de ringe;*
53 8. Esurientes implevit bonis: Et divites dimisit inanes — *sultende har han mættet med gode gaver, og rige har han sendt tomhændet bort.*
54 9. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae — *Han har taget sig af sin tjener Israel og husker på sin barmhjertighed*

¹ Den danske oversættelse er den autoriserede fra 1992. Af praktiske grunde nummereres versene fortløbende i ovenstående gengivelse af teksten.

55 10. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini eius in saecula — *som han tilsagde vore fædre, med Abraham og hans slægt til evig tid.*

LITURGISK PRAKSIS

Benedikt af Nursia (480–547), benediktinerordenens grundlægger, bestemte i sin klosterregel, at en nytestamentlig lovsang — antagelig Marias — skulle indgå i tidebønnen Vesper, der oprindeligt blev bedt ved solnedgang, dvs. ved dagens slutning. Heri har *Magnificat* siden har haft sin faste plads, og i lighed med såvel salmerne fra Salmernes Bog som med Zacharias lovsang, *Benedictus*, og Simeons lovsang, *Nunc dimittis*, der begge indgår i tidebønnerne, bliver den afsluttet med den lille doxologi:

11. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto — *Ære være Faderen og Sønnen og Helligånden,*

12. sicut erat in principio et nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen — *som det var i begyndelsen, så nu og altid og i al evighed. Amen.*

Oprindeligt blev teksterne i tidebønnerne sunget på enstemmige, formelagtige recitationer, men visse dele, herunder *Magnificat*, blev fremført på særlige melodier i alle otte kirketonearter («gregorianske sange»). Fra 1400-tallet er især Vesperen med dens forskellige tekster blevet lagt til grund for flerstemmige udsættelser. Utallige komponister, såvel kendte som mindre kendte, har skrevet musik til de salmer, der indgår i søndagens tidebøn (dvs. *Dixit Dominus*, *Confitebor*, *Beatus Vir*, *Laudate pueri* og *In exitu Israel*) og til Marias lovsang. En almindelig teknik bestod i at synge *Magnificat* responsoriant, således at hvert andet vers blev sunget enstemmigt på de traditionelle melodier, mens de øvrige blev udsat flerstemmigt. Første vers blev som regel betragtet som enstemmig intonation, hvorfor de flerstemmige udsættelser normalt begynder med ordene i vers 2, *Et exsultavit spiritus meus*.

Af de daglige tidebønner blev den natlige Matutin og Vesperen bevaret efter Reformationen i den evangelisk-lutherske kirke, men henlagt til andre tidspunkter af døgnet. Ifølge Luthers skrift *Deutsche Messe* fra 1526 blev således Vesperen flyttet fra solnedgang:

»Ved højmessen klokken 8 eller 9 prædiker man evangeliet, som tiden kræver det året igennem. Efter middag ved Vesper, før Magnificat, prædiker man over Det gamle Testamente i fremskridende rækkefølge.«¹

Om tidebønnerne skrev han samme sted:

»Drengenes og elevernes indøvelse i Bibelen foregår således: Hver dag i ugen synges der før læsningen nogle latinske salmer, sådan som det er sædvanligt ved ottesangen [Matutin]. Thi som alt sagt vi vil holde ungdommen til det latinske sprog i Bibelen og øve dem deri. Efter salmerne læser drengene, to eller tre efter hinanden, og efter som det er langt til, et kapitel af Det nye Testamente på latin. Derpå læser en anden dreng det samme kapitel på tysk for at øve dem og for de lægfolks skyld, som måske er til stede og hører til. Derefter går de med en antifon over til den tyske læsning. [...] Efter læsningen synger hele skaren en tysk sang, hvorpå man i stilhed beder Fadervor. Dernæst fremsiger sognepræsten eller kapellanen en kollekt, hvorefter der som sædvanlig afsluttes med *Benedicamus Domino*.

På lignende måde synger de til Vesper nogle vespersalmer, lige som de hidtil er blevet sungne, også på latin med en antifon, derefter en hymne, dersom en sådan haves. Derefter læser atter to eller tre efter hinanden et helt eller et halvt kapitel, efter som det er langt til, af Det gamle Testamente på latin, hvorefter en dreng læser det samme kapitel på tysk. Derefter følger Magnificat på latin med en antifon eller sang, derpå et stille Fadervor og endelig kollekten med *Benedicamus*.

Det er den daglige gudstjeneste ugen igennem i de byer, hvor man har skoler.«

Det var Luther magtpåliggende at afskaffe tvang i forbindelse med gudstjenesterne, og i overensstemmelse hermed blev tidebønnerne tilpasset de lokale forhold og er derfor blevet afholdt på forskellige måder og på forskellige sprog. F.eks. blev Vesperen i Leipzig (og antagelig i Sachsen som helhed) traditionelt afholdt om eftermiddagen på lørdage og søndage. I den almindelige del af kirkeåret blev

¹ Efter N. Vognsbøls oversættelse, 1914.

den sunget på modersmålet, mens latin blev fastholdt på højtider, især jul, påske og pinse. Dette er baggrunden for, at en række komponister fra bl.a. 1600- og 1700-tallet har skrevet musik til såvel Martin Luthers tyske bibeloversættelse, *Meine Seele erhebt den Herren*, som til den latinske grundtekst.

I den første tid efter Reformationen videreførte komponisterne den responsoriale måde at behandle *Magnificat* på, således at kun hvert andet vers blev udsat flerstemmigt. Til gengæld opstod en særlig skik, der bestod i at indlægge fremmede ord i de flerstemmigt udsatte vers. Det specielle ved disse tilføjelser er dels, at teksterne både kan være latinske og tyske, dels at de oftest har relation til julen.¹ Som eksempel gengives nedenfor ordene i første sats fra *Magnificat quinti toni* ('i femte toneart') af Johannes Galliculus' (eller Hähnel, ca. 1490–1567), der bl.a. også har skrevet en evangelisk-luthersk messe. Hans udsættelse af Marias lovsang er skrevet for firestemmigt kor (SATB) og omfatter versene 47, 49, 51, 53, 55 og doxologiens anden del. Den indskudte tekst, der nedenfor gengives i kursiv, består af udvalgte strofer fra en førreformatorisk julevis, der bl.a. blev optaget med tekst og melodi i Hans Thomissøns *Psalmebog*, trykt i København i 1569. Heri findes den også som danske salmer: »Nu er fød oss Jesus Christ« og »Al den gantske Christenhed«, begge med den samme melodi.²

Et exultavit spiritus meus

*Resonet in laudibus,
cum jucundis plausibus,
Sion cum fidelibus:
apparuit quem genuit Maria.
Sunt impleta quae praedixit Gabriel,
Eia, Eia,
Virgo Deum genuit
quem divina voluit clementia.*

¹ Jf. Winfried Kirsch, *Die Verbindung von Magnificat und Weihnachtsliedern im 16. Jahrhundert*, i: »Festschrift Helmuth Osthoff zum 65. Geburtstag«, udgivet af L. Hoffmann-Erbrecht og H. Hucke. Hans Schneider, Tutzing 1961, s. 61–74.

² Den latinske tekst blev gendigtet af Grundtvig i salmen »Lad det klinge sødt i sky«, nr. 115 i Den danske Salmebog.

*Hodie apparuit,
apparuit in Israel,
ex Maria virgine:
quod annunciatum est per Gabriel*

in Deo salutari meo.

Galliculus har i øvrigt indarbejdet den traditionelle melodi, der optræder som kanon mellem tenor og alt:

The image shows a musical score for a canon between Alto (A) and Tenor (T). The lyrics are: "us/ Re - so - net in lau - di - bus cum ju - cun - dis plau - si - bus". The Alto part starts with a whole rest followed by a half note 'us', then a quarter rest, and then a series of eighth notes: Re, so, net, in, lau, di, bus, cum, ju. The Tenor part starts with a whole rest followed by a half note 'us', then a quarter rest, and then a series of eighth notes: Re, so, net, in, lau, di, bus, cum, ju, cun, dis, plau, si, bus. The Alto part ends with a whole rest, and the Tenor part ends with a whole note 'si' followed by a whole rest.

De flerstemmige, vokale udsættelser af hvert andet vers kunne alt efter forholdene erstattes af bearbejdelser af de traditionelle melodier eller af frit komponerede stykker for orgel. Sætserne blev spillet vekselvis med de enstemmige sange efter samme alternerende princip, som blev anvendt i evangelisk-luthersk sammenhæng ved menighedens salmesang. Adskillige komponister fra baroktiden har skrevet musik specielt beregnet til formålet. Johann Pachelbel (1653-1706) har f.eks. komponeret ikke færre end 99 *Magnificat*-fugaer for orgel i alle otte kirketonearter.

Den responsoriale behandling af *Magnificat* blev med tiden afløst af komplette, flerstemmige udsættelser af teksten. Disse er anlagt efter hovedsageligt tre forskellige formtyper.

1. De ældste følger det mønster, der var almindeligt i bl.a. motetter og messesætser fra 1500-tallet, den såkaldte *rækkeform*. Heri lægges de enkelte dele af teksterne til grund for kortere eller længere afsnit af vekslende karakter, således at taktart, toneart, tematisk stof, tempo, besætning, skrivemåde (homofon og polyfon), udtryk osv. skifter i satsforløbet, svarende til tekstdelernes indhold og udtryk. Det ene afsnit går som regel over i det næste, uden afbrydelser eller pauser, således at kompositionen udgør en sammenhængende helhed.

2. Beslægtet hermed er de udsættelser, der er struktureret efter samme princip, men hvori at de enkelte afsnit, der omfatter dele af den fortløbende tekst, er afsluttede med tydelige kadencer og dermed har en mere selvstændig karakter. I de enkelte afsnit eller satser er musikken anlagt i rækkeform med sammenhængende dele af vekslende karakter. Denne type danner en slags overgangsform mellem den førstnævnte og den følgende.

3. I slutningen af 1600-tallet blev overgangsformen udviklet i retning af at lade de enkelte, afsluttede afsnit blive helt igennem selvstændige satser. Heri indgår normalt mere eller mindre omfattende instrumentale for-, mellem- og efterspil, der udgør vigtige dele af satsernes struktur. Til grund for de enkelte værkdele lægges enkelte tekstafrsnit, der musikalsk behandles på forskellige måder, således at der opnås en høj grad af variation i hele værket. Foruden taktart, tempo, toneart osv. skifter både den vokale og den instrumentale besætning normalt fra sats til sats (f.eks. arier og korsatser, med solo-instrumenter eller uden, med orkester eller uden). Værker, der er struktureret efter dette princip, forekommer ikke alene i 1700-tallets forskellige former for kirkemusik som kantater og passioner, men også i operaer og andre verdslige værktyper.

UDVALGTE MAGNIFICAT-UDSÆTTELSER FØR J. S. BACH

De værker, der omtales i det følgende, er oplysende eksempler på anvendelsen af de ovennævnte formprincipper hos en række komponister fra 1600-tallet og første halvdel af 1700-tallet.¹

Michael Praetorius (1571–1621)

Praetorius udgav i 1611 en samling med titlen *Megalynodia Sionia* ('Sions magnificats'), der omfatter 14 *a cappella* udsættelser af Marias lovsang på latin, antagelig komponeret i 1602–03. De 11 første er responsorialt anlagt med flerstemmige udsættelser af versene 47, 49, 51, 53, 55 og sidste del af doxologien, mens de tre sidste omfatter den komplette tekst. Desuden er de tre første udsættelser specielle, fordi der foruden den latinske bibeltekst indgår fremmede tekster på tysk

¹ Anvendte forkortelser: A: alt, B: bas, bc: basso continuo, bfl: blokfløjte, bn: basun, fl trav: tværfløjte, ob: obo, ob d'am: obo d'amore, pk: pauker, S: sopran, T: tenor, vl: violin, vla: viola

eller latin, der i de første to har tilknytning til jul, mens de i den tredje relaterer til påske. Til forskel fra Galliculus' *Magnificat* er de fremmede ord ikke indarbejdet i de forskellige vers, men indgår i selvstændige sætser, der er placeret mellem versene. Eksempelvis består den anden udsættelse af følgende dele (de bibelske ord er alle udsat femstemmigt, SATTB):

Et exsultavit spiritus meus

Lobt Gott ihr Christen alle: SA og SATB

Quia fecit mihi magna

En Trinitas speculum med underlagt tysk oversættelse: Der Spiegel der Dreifaltigkeit

Fecit potentiam in braccio suo

Geborn ist Gottes Sohnlein omfatter tre vers: SA, SAT og SATB

Esurientes implevit bonis

Freut euch ihr lieben Christen vers 4 af foregående: SATB

Sicut locutus est ad patres nostros

Magnum nomen Domini med underlagt tysk oversættelse: Groß und Herr ist Gottes Nam Emanuel SATB

Sicut erat in principio

Dem neugebornen Kindelein: SATB

Foruden de noterede tilføjelser har Praetorius forslået at supplere *Magnificat* med andre tekster. Bl.a. kan den sidste i ovennævnte eksempel erstattes af *Resonet in laudibus*. Både skiftende besætninger og forskellige skrivemåder medvirker til at fremhæve kontrasten mellem de to tekstgrupper, således at de bibelske ord indgår i polyfone sætser, mens de øvrige er udsat i enkel node-mod-nodesats.

Magnificat super Chorale melos Germanicum, nr. 12 i samlingen, er skrevet for to kor (SATB/SATB). Den indledes med enstemmig intonation, der kun omfatter ordet *Magnificat*, således at den flerstemmige udsættelse begynder med *Anima mea Dominum*. Værket er delt i to dele, der omfatter henholdsvis vers 1-6 og vers 7-10 med doxologi. Musikalsk er de to afsnit anlagt i rækkeform, men således at taktarten i begge afsnit er 4/2; kun *Gloria Patri* er i 3-delt takt, mens slutningen, *Sicut erat in principio*, genoptager den lige takt.

Den sidste udsættelse i samlingen, *Magnificat super Ut re mi fa sol la*, adskiller sig fra de øvrige både ved at være den mest omfangsrige og

ved at bestå af tolv selvstændige og afsluttede afsnit, der hver har et vers af Marias lovsang og de to dele af doxologien som tekst. De er alle skrevet for seksstemmigt kor (SSATTB), men taktarten og skrivemåden veksler, i nogle tilfælde inden for et og samme afsnit. Værkets titel henviser i øvrigt til de første seks toner (*hexachord*) i en opadgående durskala. De seks toner optræder i flere af sætterne, i skiftende stemmer og i forskellige nodeværdier, hvilket medvirker til at give værket en stærk musikalsk indre sammenhæng.

Heinrich Schütz (1585–1672)

Af Schütz kendes kun én udsættelse af det latinske Magnificat (SWV 468). Det er overleveret i et udateret manuskript, der skyldes en ukendt nodeskriver. I værktitlen indgår bogstaverne *H. S.*, der principielt kan henvise til en komponist med de samme initialer som Heinrich Schütz', men værkets stilistiske egenskaber er så karakteristiske for hans tonesprog, at der næppe er grund til at betvivle, at han skulle være ophavsmand til musikken.

Til disse egenskaber hører frem for alt besætningen, der omfatter ikke færre end 19 stemmer fordelt på en instrumental gruppe på fem (to violiner og tre basuner), et såkaldt »favorit-kor« med fire vokale stemmer (SATB), to »cappella-kor« *ad libitum* hver med ligeledes fire vokalstemmer (SATB), en instrumental basstemme (kontrabasgambe eller kontrabas) og basso continuo. Der er således tale om anvendelsen af den flerkorede teknik, som Schütz lærte at kende under sit første ophold i Venezia, hvor han studerede hos organisten ved San Marco-kirken, Giovanni Gabrieli. Eftersom manuskriptet er udateret, kan værket ikke tidsfæstes med sikkerhed, men da det stilistisk har betydelig lighed med hans udsættelser af salmer fra Salmernes Bog, udgivet i *Psalmen Davids* (1619), er der grund til at formode, at det stammer fra samme periode, dvs. før at følgerne af Trediveårskrigen (1618–1648) for alvor var begyndt at påvirke musiklivet i Tyskland, hvor komponisterne i stigende grad blev henvist til at skrive musik for meget små, solistiske besætninger (som f.eks. i Schütz' *Kleine geistliche Konzerte* I og II, udgivet i 1636 og 1639, og *Sinfoniae sacrae*, fra henholdsvis 1629, 1647 og 1650).

Teksten i *Magnificat* omfatter alle vers i Marias lovsang afsluttet med den traditionelle doxologi, men uden tilføjelser af fremmede ord.

Musikalsk er værket formet som en gennemkomponeret udsættelse af ordene, der er fordelt på skiftende besætninger:

Magnificat anima mea (samlet besætning)

Symphonia (bn I, II, III, bc)

Et exsultavit spiritus meus (favoritkor, bc)

Quia respexit (favoritkor, vl I, II, bc og samlet besætning)

Quia fecit mihi magna (favoritkor, bn I, II, III, bc)

Fecit potentiam (samlet besætning)

Deposuit potentes (favoritkor, vl I, II, bn I, II, III, bc)

Esurientes implevit bonis (samlet besætning)

Suscepit Israel (S fra favoritkor, bn I, II, III, bc)

Sicut locutus est (T fra favoritkor, vl I, II, bc)

Gloria Patri (samlet besætning)

Sicut erat in principio (samlet besætning)

At teksten kun omfatter de nytestamentlige vers uden fremmede tilføjelser, udelukker ikke, at andre ord kan være blevet indlagt mellem versene og sunget ved opførelser af *Magnificat*. Denne praksis dokumenteres af beskrivelsen af festlighederne i Dresden den 31. oktober 1617 i anledning af hundredåret for Reformationens indførelse, hvortil Schütz som nyudnævnt hofkapelmester antagelig bidrog med et antal værker. Der blev afholdt både en højmesse og en vesper ved hvilken der »efter prædiken opførtes Magnificat med seks kor med militærpauker og trompeter, mellem hvert vers en strofe fra den tyske lied af Herr Luther "Erhalt uns Herr bei deinem Wort", til afslutning "Verleih uns Frieden gnädiglich" etc. "Gib unsern Fürsten" etc. alt *per Choros*.«¹ På grund af oplysningerne om besætningen er det uklart, om det omtalte Magnificat er identisk med det ovennævnte værk.

Johann Hermann Schein (1586–1639)

Scheins *Magnificat* indgik i samlingen *Opella Nova II*, der blev udgivet i 1626 i Leipzig, hvor han siden 1616 havde beklædt embedet som kantor ved Thomas-skolen og dermed var en af Bachs forgængere. Udsættelsen var beregnet til responsorial udførelse efter det nævnte princip, men specielt for Scheins komposition er, at den omfatter ver-

¹ Efter Moser, *Heinrich Schütz*, s. 89

sene med lige numre i Lukas-evangeliet: 46, 48, 50, 52, 54 og første del af doxologien, svarende til versene med ulige numre i den fortløbende nummerering. Den begynder således med den flerstemmige udsættelse af lovsangens første vers og ikke som i andre komponisters udsættelser med andet vers. Der forekommer ingen indskud af fremmede tekster. Besætningen omfatter to vokalsolister, sopran og tenor, der skiftevis medvirker sammen og enkeltvis, i alle tilfælde med ledsagelse af basso continuo. Der er således tale om et værk af typen *geistlig koncert*. Det er delt i seks selvstændige afsnit eller satser:

Magnificat anima mea Dominum (ST, bc)

Quia respexit humilitatem (S, bc)

Et misericordia eius (T, bc)

Deposuit potentes (ST, bc)

Suscepit Israel (S, bc)

Gloria Patri et Filio (ST, bc)

Samuel Scheidt (1587-1654)

Ifølge fortegnelsen over Scheidts værker (SSWV) har han skrevet ni udsættelser af Marias lovsang i den latinske version, hvoraf seks er overleveret. Disse omfatter hvert andet vers og var derfor beregnet til responsorial udførelse, men til forskel fra Schein har Scheidt sat musik til versene 47, 49, 51, 53, 55 og anden del af doxologien. Udsættelserne blev udgivet i to samlinger med tre i hver: *Concertus sacri* (1622) og *Geistliche Konzerte III* (1635). De tre ikke overleverede skulle være indgået i den planlagte samling *Geistliche Konzerte V*, der dog ikke blev udgivet, men hvis indhold er oplyst i del II.¹

De to trykte samlinger opviser betydelige besætningsmæssige forskelle. Musikken i *Concertus sacri* er skrevet for to eller flere kor med både vokale og uspecificerede instrumentale stemmer og basso continuo for orgel, som er fælles for korene, mens værkerne i *Geistliche Konzerte* omfatter et vekslende antal vokalsolister og basso continuo alene. Også tekstligt behandles udsættelserne af Marias lovsang forskelligt i de to samlinger. I den ældste omfatter de den nytesta-

¹ Desuden har Scheidt skrevet en enkelt udsættelse af den tysksprogede version af Marias lovsang, der udkom i 1640 *Geistliche Konzerte IV*.

mentlige tekst uden tilføjelser. Som eksempel gengives dispositionen af *Magnificat 8. Toni* (SSWV 81):

Et exsultavit spiritus meus (SATB+instr., ST soli/SATB+instr.)

Quia fecit mihi magna (S solo, SATB+instr./SATB+instr.)

Fecit potentiam (T solo, SATB+instr./TB soli, SATB+instr.)

Sinfonia (16 takter: SATB ins/SATB ins)

Esurientes implevit bonis (TB soli, SATB+instr./SATB+instr.)

Sinfonia (1 takt: SATB ins/ –)

Sicut locutus est (SATB+instr./TT soli, SATB+instr.)

Sicut erat in principio (SATB soli og kor+instr./SATB+instr.)

Mellem versene i de tre udsættelser fra *Geistliche Konzerte III* er indlagt fremmede tekster, der henfører dem til henholdsvis jul, påske og pinse. Eksempelvis har den anden (SSWV 309) denne disposition:

Et exsultavit spiritus meus (STB bc)

Jesus Christus unser Heiland (STB bc)

Quia fecit mihi magna (STB bc)

Der ohn Sünde war geboren (ST bc)

Fecit potentiam (SATB bc)

Tod, Sünd, Teufel, Leben und Genad (SATB bc)

Esurientes implevit bonis (STB bc)

Der Tod, der ist verschlungen (ST bc)

Sicut locutus est (SSB bc)

Ich bin die Auferstehung (SSB bc)

Sicut erat in principio (SSATB bc)

Erstanden ist der Herre Christ (SSATB bc)

De tre første indskud er strofer fra Luthers påskekorale, *Jesus Christus unser Heiland, der den Tod überwand*, de to følgende er citater fra Det nye Testamente (1 Kor 15:55–57 og Joh 11:5–26) og den sidste består af de tre første strofer af en førreformatorsk påskehymne efter *Surrexit Christus hodie*.

Johann Rudolf Ahle (1625–1673)

Ahles *Magnificat* blev udgivet i 1657 i en samling, der udkom i Mühlhausen, hvor Bach i 1707 efterfulgte hans søn i en stilling som organist. Det er skrevet for firestemmigt kor (SATB) og fire instrumenter: cornetto (zink) eller violin, basun eller viola I, basun eller

viola II, basun eller violone foruden basso continuo. Teksten omfatter alle vers af Marias lovsang med afsluttende doxologi, uden tilføjelser af fremmede ord. Musikalsk er værket delt i ni afsluttede afsnit med hver et eller to vers fra lovsangen og doxologien. Alle vokale og instrumentale stemmer medvirker i samtlige afsnit, men besætningen skifter ofte, således at en eller to enkeltstemmer i koret, der antagelig skal udføres af solister, veksler med det samlede kor. Desuden er der i flere af afsnittene indlagt korte, rent instrumentale for- og mellemspill. Nogle af afsnittene er anlagt i rækkeform med vekslende taktarter og skiftevis homofon og polyfon skrivemåde.

Johann Philipp Krieger (1649–1725)

Krieger virkede fra 1680 som hofkapelmester i Weissenfels, hvor han forblev til sin død. Fra 1684 førte han en fortegnelse over opførelserne af sine egne værker. Heri omtales 39 *Magnificat* skrevet for skiftende besætninger og opført ved forskellige lejligheder, men kun ét af disse værker er bevaret. Det blev opført første gang nytårsdag 1685, fulgt af 27 gentagelser ved forskellige kirkelige lejligheder indtil 1722. Teksten omfatter hele Marias lovsang med afsluttende doxologi, uden tilføjelser. Besætningen består af fire vokalsolister (SATB), firestemmigt kor (SATB), trompet I, II, pauker, violin I, II, viola I, II, III, fagot og basso continuo. Værket er delt i fem afsnit eller satser:

Magnificat anima mea Dominum (vers 46–50)

Fecit potentiam (vers 51)

Deposuit potentes (vers 52–55)

Glori Patri et Filio

Sicut erat in principio

Satserne er anlagt i rækkeform med skiftende vokale og instrumentale besætninger og med vekslende taktarter, tempi og skrivemåder. Sats nr. 4 danner en undtagelse, da den er skrevet for bas solo og basso continuo alene og indeholder hverken takt- eller temposkift. I satserne nr. 3 og 5 indgår et instrumentalt afsnit, *Ritornello*, hvori de nævnte instrumenter medvirker (uden pauker).

Johann Pachelbel (1653–1706)

Pachelbel har skrevet mindst 15 vokale udsættelser af *Magnificat* af vekslende omfang, besætninger og struktur; heraf er 13 overleveret.

De fleste er skrevet for et eller to kor, der ledsages af et rigt varieret instrumentarium, men enkelte er komponeret for en mere beskeden besætning. Desuden er mange af dem stort anlagt og delt i et antal selvstændige satser, ofte svarende til antallet af bibelvers med afsluttende doxologi, skrevet for kor og solister med vekslende instrumental ledsagelse, mens andre består af en enkelt sats inddelt i afsnit med skiftende taktart og tempo.

Titlen på manuskriptet til det værk, der omtales her, oplyses at være *Magnificat à 4. vel 12. Soprano, Alto, Tenore, Basso. 4 Viole ad libitum. 4 Voces pro Choro et Cembalo. Sig. Pachelbel*. Heraf synes at fremgå, at sangstemmerne fordeles på en vokalkvartet og et kor, hvortil kommer en valgfri violakvartet. I den anvendte udgave omfatter partituret dog kun fire vokale stemmer uden skelnen mellem soli og tutti, og ingen af de fire instrumentalstemmer er medtaget; kun continuo-stemmen er gengivet. Teksten omfatter hele lovsangen med afsluttende doxologi, uden tilføjelser. Musikalsk udgør værket én sats med skiftende taktarter og vekslende mellem homofon og polyfon skrivemåde.

Johann Kuhnau (1660–1722)

Kuhnau beklædte embedet som kantor ved Thomas-skolen i Leipzig fra 1701 til sin død; han var dermed Bachs umiddelbare forgænger. Hans eneste kendte *Magnificat* er overleveret i et enkelt udateret, håndskrevet partitur, der er en afskrift af ukendt oprindelse. Teksten omfatter den komplette lovsang med doxologi, uden tilføjelser, men det kan ikke udelukkes, at Kuhnau ved en eller flere lejligheder har indlagt forskellige fremmede tekster med henblik på opførelse i julen (jf. Bachs *Magnificat* i Es-dur, nedenfor). Besætningen omfatter fem vokalsolister (SSATB), femstemmigt kor (SSATB) og et instrumentarium bestående af tre trompeter, pauker, to oboer, violin I, II, viola I, II og basso continuo. Værket tilhører den dengang »moderne« type, der består af en række selvstændige satser i form af kor, arier og duetter i forskellige tonearter, taktarter osv.:

1. *Magnificat anima mea Dominum* (SSATB, SSATB soli, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla I, II, bc)
2. *Et exsultavit spiritus meus* (S I solo, ob solo, bc)
3. *Quia respexit humilitatem* (A solo, vl I, II, vla I, II, bc)

4. Quia fecit mihi magna (SSATB, tr I, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla I, II, bc)
5. Et misericordia eius (T solo, vl I, II, vla I, II, bc)
6. Fecit potenteiam (SSATB, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla I, II, bc)
7. Deposuit potentes (S solo, B solo, bc)
8. Esurientes implevis bonis (S II solo, A solo, vl I, II, vla I, II, bc)
9. Suscepit Israel puerum suum (T solo, vl I, II, vla I, II, bc)
10. Sicut locutus est (SSATB, SS soli, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I- II, vla I, II, bc)
11. Gloria Patri et Filio (B solo, vl I, II, vla I, II, bc)
12. Sicut erat in principio (SSATB, SSATB soli, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla I, II, bc)

Johann Christoph Graupner (1683–1760)

I sommeren 1722 blev Georg Philipp Telemann, der i en periode havde opholdt sig i Leipzig, men på daværende tidspunkt virkede i Hamborg, valgt som Kuhnaus efterfølger som kantor ved Thomas-skolen, men han afslog udnævnelsen. Ved nyheden herom tog hans nære ven, Christoph Graupner, der var ansat som hofkapelmester i Darmstadt, til Leipzig for at søge stillingen, og som prøve på sine musikalske evner medbragte han bl.a. partituret til et *Magnificat*, som han antagelig havde skrevet til formålet. Han blev enstemmig valgt til embedet, men fyrsten i Darmstadt nægtede at gøre ham fri af hans forpligtelser, og han forblev i stillingen ved hoffet resten af sit liv. Det ledige embede i Leipzig blev endelig beklædt af hofkapelmesteren i Köthen, Johann Sebastian Bach, der tiltrådte stillingen 1. juni 1723.

Graupners *Magnificat* er overleveret i det egenhændigt skrevne partitur, som han medbragte til Leipzig. Teksten omfatter alle vers af Marias lovsang med afsluttende doxologi, uden tilføjelser af andre tekster. Besætningen består af fire vokalsolister (SATB), firestemmig kor (SATB), to trompeter, pauker, to oboer, violin I, II, viola og basso continuo. Værket består af syv satser, hvoraf de to første og de to sidste hver er delt i to eller flere afsnit.

1. Magnificat anima mea Dominum (SATB, S solo, tr I, II, pk, vl I, II, vla, bc) – Et exsultavit spiritus meus (SATB, SATB soli, tr I, II, pk, vl I, II, vla, bc)

2. Quia respexit humilitatem (S solo, ob I, II, vl I+II, bc) – omnes generationes (SATB, tr I, II, pk, vl I, II, vla, bc)
3. Quia fecit mihi magna (T solo, vl I+II, bc)
4. Et misericordia eius (S solo, ob solo, vl I, II, vla, bc)
5. Fecit potentiam (SATB, tr I, II, vl I, II, vla, bc)
6. Deposuit potentes (B solo, vl I, II, vla, bc) – Esurientes implevit (T solo, vl I, II, vla, bc) – Suscepit Israel puerum suum (SATB soli, SATB, vl I, II, vla, bc)
7. Gloria Patri et Filio (SATB, tr I, II, pk, vl I, II, vla, bc) – Sicut erat in principio (SATB, SATB soli, tr I, II, pk, vl I, II, vla, bc)

J. S. Bach: Magnificat Es-dur BWV 243a/E 13¹

Værket er overleveret i partitur i Bachs egenhændige skrift. Det opviser et stort antal korrekturen, der tyder på, at der er tale om hans første nedskrivning af værket. Manuskriptet kan dateres til 1723, dvs. det år, da Bach i begyndelsen af juni tiltrådte embedet i Leipzig.

Teksten omfatter lovsangen med doxologi, hvortil kommer fire fremmede tekster, der ligger til grund for indskudte satser. Disse indgår ikke i den fortløbende satsnummerering, men betegnes med bogstaver i både værkfortegnelser og udgaver:

- A. Første strofe af Martin Luthers koral *Vom Himmel hoch da komm ich her* fra 1535. Den traditionelle melodi, der indgår i Bachs udsettelse, skyldes ligeledes Luther. Den stammer fra 1539.
- B. *Freut euch und jubilieret* af ukendt oprindelse.
- C. Englenes lovsang julenat ifølge Lukasevangeliet (2:14), *Gloria i excelsis Deo*, dog ikke ordret efter Vulgata, da *bonæ voluntatis* er ændret til *bona voluntas*, som er en mere korrekt oversættelse af den græske originaltekst.
- D. *Virga Jesse floruit*, som er de fire sidste verslinjer af et digt af Thomas Popel (1550). Det blev gengivet bl.a. i en koralbog fra 1682 og har uden tvivl været kendt på Bachs tid.

Disse tekster er bemærkelsesværdige af især to grunde. Dels udgør de tekstgrundlaget for en kirkekantate af Bachs forgænger i Leipzig, Johann Kuhnau. Da ordlyden og teksternes rækkefølge er ens i begge værker, må det betragtes som sikkert, at Bach har kendt kantaten og har overtaget ordene til indskuddene i *Magnificat*. Dels har alle fire tekster relation til julen, hvad navnlig den første og den tredje bekræfter.

På grund af denne tilknytning til højtiden for Jesu fødsel anføres 25. december i almindelighed som den dag i 1723, da *Magnificat* blev uropført. Dog er der sat spørgsmålstegn ved denne datering.² En

¹ Værkbetegnelser i henholdsvis *Bach-Werke-Verzeichnis* (1950, ²/1990 og ³/1998) og *Bach-Compendium IV* (1989).

² Andreas Glöckner, *Bachs Es-dur-Magnificat BWV 243a – eine genuine Weihnachtsmusik?*

væsentlig begrundelse herfor er, at de fire indskud ikke indgår i det originale partitur, men er skrevet i slutningen, dels på oprindeligt ubenyttede nodesystemer, dels på supplerende papirark. Desuden har Bach med henvisninger angivet, hvor de enkelte dele skal placeres. Da der således tydeligvis er tale om tilføjelser, der tilmed opviser grafiske forskelle i forhold til de ældre dele af partituret, kan der ikke være tvivl om, at *Magnificat* oprindeligt må have været tiltænkt en anden anledning¹ og først blev knyttet til julen igennem tilføjelsen af ordene fra Kuhnaus kantate. Dermed udformede Bach en ny version af sit *Magnificat*, den anden i rækken. Denne konklusion bør principielt afspejles i værkenummereringen i fremtidige udgaver af fortegnelsen over hans musik. I øvrigt kan det ikke udelukkes, at Bach tilføjede de nye satser i 1724 eller 1725, og ikke i 1723.

Det fjerde indskud, *Virga Jesse floruit*, er skrevet på et papirark, der er føjet til manuskriptet, men af ukendte årsager mangler slutningen. Dog er tabet ikke uerstatteligt, da Bach genanvendte musikken til 5. sats i den komplet overleverede kantate *Unser Mund sei voll Lachens* BWV 110, som han skrev til 1. juledag 1725. Besætningen er den samme (ST, bc), men teksten blev erstattet med den tyske oversættelse af *Gloria in excelsis Deo*: »Ehre sei Gott in der Höhe und Friede auf Erden und den Menschen ein Wohlgefallen« (Luk 2:14).

Besætningen i begge versioner omfatter fem vokalsolister (SSATB), et femstemmigt kor (SSATB), tre trompeter, pauker, to oboer, to blokfløjter, violin I, II, viola og basso continuo.

1. SSATB, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla, bc

Tr I

Ob I

t. 31

SI

Ma - - - gni-fi-cat, ma-gni-fi cat

¹ Som mulig anledning til værket tilblivelse har Glöckner foreslået dagen for mindet om Marias hjemførelse, 2. juli.

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

2. S II solo, vl I, II, vla, bc

VI I

S II *f* 21
et ex-sul-ta-vit

VI I
spi-ri-tus me-us, et ex-sul-ta-vit

A. S+SATB

S I+
S II

A Vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her

T Vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her

B Vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her, vom Him-mel hoch da komm ich her

3. S I, ob I solo, bc

Ob I

S I *f* 6
Qui-a-re-

spe-xit hu-mi-li-ta-tem

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

4. SSATB, ob I, II, vl I, II, vla, bc

Sats 3 t. 25 = sats 4 t. 1

Ob I
SI
- cent o-mnes, o-mnes ge - ne - ra - ti -
Ob II
SII
O - - - nes, o-mnes, o-mnes

5. B solo, bc

Bc
B
t. 5
Qui - a
Bc
fe - cit mi - hi mag - na

B. SSATB, bc

SI
Freuteuch und ju - bi - liert, freut euch und ju - bi - liert
SII
Freuteuch un ju - bi - liert, freut euch und ju - bi - liert
Bc
Freuteuch und ju - bi - liert, freut euch und ju - bi - liert

6. A solo, T solo, vl I, II, vla, bc

VI I
VI II
A
t. 4
Et mi-se - ri -
T
Et mi-se - ri -
cor - di-a mi-se - ri - cor - di-a
cor - di-a mi-se - ri - cor - di-a

7. SSAB, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla, bc

SI
Fe - cit po - ten - ti - am, fe - cit po - ten - ti - am

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

C. S I+ob I, S II+ob II, A+vl II, T+vla, B, vl I, bc

VI I
S I
S II
Bc

Glo - - - ri - a in ex - cel - sis De - o, glo - ri - a
Glo - - - ri - a in ex - cel - sis De - o, glo - ri - a

8. T solo, vl I+II+vla, bc

VI I+
II+Vla
T

t. 14
De -
po - su - it, de - po - su - it

9. A solo, bfl I, II, Bc

Bfl I
A

t. 8
E - su - ri -
en - tes im - ple - vit bo - nis

D. S I solo, T solo, bc

Bc
S
B

t. 000
Vir - ga Jes - se
flo - - - - - [ruit]
Vir - ga Jes - se flo - - - - - [ruit]

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

10. S I solo, S II solo, A solo, tr I, vl I+II+vl

S I
Su-sce - pit Is - ra - el pu - e - rum su - um

S II
Su-sce - pit Is - ra - el

A
Su-sce - pit Is - ra - el pu - e - rum

VI I+
II+Vla
Su-sce - pit Is - ra - el pu - e - rum

11. SSATB, bc

A
T
B
Bc
Si - cut lo - cu - - - tus est ad Pa-tres no - - -

Si - cut lo - cu - - - tus est ad Pa-tres no - - -

stros, A - bra - ham et se - mi-ni e ius in sae - cu -

Si - cut lo - cu - - - tus

stros, A - bra - ham et se - mi-ni

la, si - cut lo - cu - - - tus est

12. SSATB, tr I, II, III, pk, ob I, II, vl I, II, vla, bc

S I
Glo-ri-a, glo - ri-a, glo - ri-a, glo - ri-a

B
Glo-ri-a, glo - ri-a, glo - ri-a, glo - ri-a

Tr I
t. 20

Ob I

The image shows a musical score for Magnificat. It consists of four staves. The top two staves are for instruments (likely strings or woodwinds), and the bottom two are for vocal parts, labeled 'S I' (Soprano I) and 'A' (Alto). The vocal parts have lyrics: 'Si-cut e - rat in prin - ci - pi-o'. The music is in a minor key and features a complex rhythmic pattern.

Gentagelsen fra takt 20 af det indledende tematiske stof i første sats er et træk, der ikke findes i Kuhnaus eller Graupners udsættelser af *Magnificat*, men det princip, der består i at kæde begyndelsen og slutningen af et værk sammen for på at skabe en indre sammenhæng i forløbet, var ikke ualmindeligt i første halvdel af 1700-tallet. Eksempler herpå er Georg Friedrich Händels dobbeltkorede *Nisi Dominus* HWV 238 (antagelig skrevet 1707) og Antonio Vivaldis ligeledes dobbeltkorede *Dixit Dominus* RB 597 og *Beatus Vir* RV 594 (der ikke kan dateres med sikkerhed) og hans *Magnificat* RV 610/611 (samme bemærkning).

J. S. Bach: Magnificat D-dur BWV 243/E 14

Den anden version af værket er i lighed med den første overleveret i Bachs egenhændige håndskrift, men foruden en række ændringer i det musikalske indhold er der den forskel mellem de to manuskripter, at det ældste er et kompositionspartitur med overstregninger og korrekturer, mens det andet fremtræder som en omhyggeligt tilrettelagt, kalligrafisk renskrift. Dette har givet anledning til den teori, at den ikke var bestemt til hans egen brug, men til at blive overrakt en højstående person. Som en mulig modtager har Alfred Dürr¹ foreslået kurfyrsten af Sachsen, Friedrich August II, der efterfulgte sin far (med tilnavnet »August den Stærke«) efter dennes død 1. februar 1733. Dürrs begrundelse er, at Bach i Dresden samme år overrakte den nye kurfyrste en *Missa* (Kyrie og Gloria, der senere indgik i Messen i h-mol BWV 232), og i den skrivelse, som Bach ledsagede overrækkelsen med, tilbød han at stå til rådighed for kurfyrsten som komponist af bl.a. kirkemusik. Hvis han har skrevet den nye version

¹ Alfred Dürr, *Kritischer Bericht*, s. 36f

af *Magnificat* med henblik på hoffet i Dresden, blev den stillet til rådighed for den katolske praksis, der var blevet indført i Sachsen efter den ældre fyrstes konversion i 1699, og ikke med henblik på den evangelisk-lutherske vesper. Dog anfører Dürr, at der kun er tale om formodninger vedrørende tilblivelsen af den nye version af værket. I øvrigt kan manuskriptet ikke dateres nærmere end til tidsrummet mellem 1727 og 1736.

Til ændringerne af *Magnificat* hørte udeladelse af satserne med fremmede tekster, transponering et halvtone trin ned af alle satser, således hovedtonearten blev ændret fra Es-dur til D-dur, tilføjelse af to tværføjter i satserne 1, 4, 6 (hvor de følges unisont med violinerne), 7, 9 (hvor de træder i stedet for de to blokfløjter) og 12 og erstatningen af trompeten i sats 10 med to unisont klingende oboer. Desuden har Bach foretaget en række mindre ændringer i det musikalske forløb, sådan som det ses f.eks. i de første takter af satserne 3, 8 og 9.¹

1. SSATB, tr I, II, III, pk, fl trav I, II, ob I, II, vl I, II, vla, bc

Tr I

Fl I+
Fl II

Ob I

S I

t. 31

Ma - - - gni-fi-cat, ma-gni-fi cat

2. S II solo. vl I, II, vla, Bc

VI I

S II

t. 21

et ex-sul - ta - vit

spi - ri - tus me - us, et ex-sul - ta - vit

¹ I de tre udgaver af *Bach-Werke-Verzeichnis* henvises for hver sats til nodeeksemplerne (*incipits*) i den første version, men dette er misvisende, da satsbegyndelserne i de nævnte tilfælde netop ikke er tematisk identiske.

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

3. SI, ob d'am I solo, bc

Ob
d'am.

Adagio

SI

t. 6

Qui - a re -

spe - xit hu - mi - li - ta - tem

4. SSATB, fl trav I, II, ob d'am I, II, vl I, II, vla, bc

Sats 3 t. 25 = sats 4 t. 1

Fl I
SI

- cent o - mnes, o - mnes ge - ne - ra - ti -

Fl II
S II

O - - - - - mnes, o - mnes, o - mnes

5. Bc solo, bc

Bc

t. 5

Qui - a

Bc

fe - cit mi - hi mag - na

6. A solo, T solo, fl trav+vl I, fl trav+vl II, bc

Fl I+
VII

Violino col sordino

A

t. 4

Et mi - se - ri -

T

Et mi - se - ri -

cor - di - a mi - se - ri - cor - di - a

cor - di - a mi - se - ri - cor - di - a

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

7. SSATB, tr I, II, III, pk, fl trav I, II, ob I, II, vl I, II, vla, bc

FI I
VI I

SI

Fe - cit po - ten - ti - am, fe - cit - po - ten - ti - am

8. T solo. vl I+II, bc

VI I
I+II

T

De -

po - - - su - it, de - - - po - su - it

9. A solo, fl trav I, II, bc

FI I

FI II

A

E - su - ri -

en - tes im - ple - vit bo - nis

10 S I solo, S II solo, A solo, ob I+II, bc

SI I

SI II

A

Su - sce - pit Is - ra - el pu - e - rum su - um

Su - sce - pit Is - ra - el

Su - sce - pit Is - ra - el pu - e - rum

11. SSATB, bc

T

B

Bc

Si - cut lo -

Si - cut lo - cu - tus est ad Pa - tres - no - stros, A - bra -

JOHANN SEBASTIAN BACH: MAGNIFICAT

cu - tus est ad Pa - tres no - stros
ham et se - mi-ni e - ius in sae - cu - la

12. SSATB, tr I, II, III, pk, fl trav I, II, ob I, II, vl I, II, vla, bc

S I
B
Tr I
Fl I+II
Ob I

Glo-ri-a, glo -
Glo-ri-a, glo -

t. 20

Si-cut e - rat in prin -
Si-cut e - rat in - prin - ci - pi-o

I 1749, året før Bachs død, komponerede hans næstældste søn, Carl Philipp Emanuel (1714-1788) under sit ophold i Potsdam hos den preussiske konge, Friedrich II, et *Magnificat*, der både historisk og musikalsk rummer visse lighedspunkter med faderens værk. Som dette foreligger sønnens udsættelse i to forskellige versioner, hvoraf den ændrede, udarbejdet i Hamborg i 1782, adskiller sig fra den oprindelige ved tilføjelsen af bl.a. trompeter og pauker, hvorved besætningen nærmede sig faderens. Tonearten den samme som i dennes omarbejdede version, D-dur, og desuden gentages i begyndelsen af næstsidsste sats det tematiske stof fra indledningen i første sats.

På den anden side har Carl Philipp Emanuel ikke anvendt Johann Sebastians *Magnificat* som model for sin egen komposition. Det ses bl.a. af tekstfordelingen og dispositionen:

Kor: Magnificat (D-dur, 4/54)

Arie: Quia respexit (sopran, h-mol, 3/4)

Arie: Qui fecit mihi magna (tenor, G-dur, 4/4)

Kor: Et misericordia eius (e-mol, 3/4)

Arie: Fecit potentiam (bas, A-dur, 2/4)

Duet: Deposuit potentes a sede (alt og tenor, a-mol, 4/4)

Arie: Suscepit Israel (d-mol, 3/4)

Kor: Gloria Patri et Filio (D-dur, 4/4)

Kor: Sicut erat in principio (D-dur, alla breve)

Det skal endelig nævnes, at de to autografe partiturer af Johann Sebastian Bachs *Magnificat* i Es-dur og D-dur gik i arv til Carl Philipp Emanuel, som opbevarede dem til sin død.¹ Det er uvist, om han anvendte dem til opførelser, men det kan ikke udelukkes, at han fandt faderens tonesprog gammeldags og forældet og af den grund lod dem ligge ubenyttet.

¹ De omtales i den boopørelse, som hans enke lod udgive i 1790. Jf. Bach-Jahrbuch 1939 s. 88 og 89. Heri anføre også hans egen komposition, s. 82 som *Magnificat P. 1749*.

LITTERATUR

- Bittiger, Werner, *Schütz-Werke-Verzeichnis (SWV). Kleine Ausgabe*. Bärenreiter, Kassel 1960
- Dürr, Alfred, *Magnificat*. Kritischer Bericht. Johann Sebastian Bach. Neue Ausgabe sämtlicher Werke. Serie II. Band 3. Bärenreiter Verlag, Kassel und Basel 1955
- Emans, Reinamr og Sven Hiemke (red.), *Bachs lateinische Kirchenmusik*. Das Bachhandbuch Band 2. Laaber-Verlag, Laaber 2007
- Geck, Martin, *Bach Leben und Werk*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 2000
- Glöckner, Andreas, *Bachs Es-Dur-Magnificat BWV 243a. – eine genuine Weihnachtsmusik?* i Bach-Jahrbuch 2003, s. 37–46
- Kirsch, Winfried, *Die Verbindung von Magnificat und Weihnachtsliedern im 16. Jahrhundert* i »Festschrift Helmuth Ostorf zum 65. Geburtstag«, udgivet af Lothar Hoffmann-Erbrecht og Helmut Hucke. Hans Schneider, Tutzing 1961, s. 61–74
- Koch, Klaus-Peter, *Samuel-Scheidt-Werke-Verzeichnis (SSWV)*. Breitkopf & Härtel, Wiesbaden etc. 2000
- Mahrenholz, Christhard, *Heinrich Schütz und das erste Reformationsjubiläum 1617* i »Musik und Kirche« 1931, s. 149ff
- Moser, Hans Joachim, *Heinrich Schütz. Sein Leben und Werk. Zweite durchgesehene Auflage*. Bärenreiter-Verlag, Kassel und Basel 1954
- Schmieder, Wolfgang, *Thematisch-systematisches Verzeichnis der Werke von Johann Sebastian Bach (BWV)*. Breitkopf & Härtel, Leipzig 1950. Revideret udgave, samme forlag, Wiesbaden 1990. — *Bach-Werke-Verzeichnis. Kleine Ausgabe*. Udgivet af Alfred Dürr og Yoshitake Kobayashi med Kirsten Beißwenger. Breitkopf & Härtel, Wiesbaden 1998
- Schulze, Hans-Joachim og Christoph Wolff, *Bach-Compendium. Analytisch-bibliographisches Repertorium der Werke Johann Sebastian Bachs (BC)*. Vokalwerke Teil IV. Edition Peters, Leipzig 1989

Spears, Samuel Bruce, *A Study of Michael Praetorius' Megalynodia Sionia: An Historical and Stylistic Analysis and Selective Performing Edition*. University of Miami 2006 (kan downloades på internettet)

UDGAVER

- Ahle, Johann Rudolf, *Magnificat* i Denkmäler Deutscher Tonkunst, 1. Folge, 5. Band. Breitkopf & Härtel, Wiesbaden/Akademische Druck- und Verlagsanstalt, Graz 1957. In Neuauflage herausgegeben und kritisch revidiert von Hans Joachim Moser, s. 132-146.
- Bach, Johann Sebastian, *Magnificat*. Bach-Gesellschaft-Ausgabe, bind XI¹. Udgivet af Wilhelm Rust. Breitkopf & Härtel, Leipzig 1862. Indeholder versionen i D-dur og de fire tilføjelser fra den ældre version i Anhang (desuden fire udsættelser af Sanctus) – *Magnificat. Erste Fassung Es-Dur BWV 243a, Zweite Fassung D-dur BWV 243*. Neue Ausgabe sämtlicher Werke, Serie II, Band 3. Udgivet af Alfred Dürr. Deutscher Verlag für Musik, Leipzig/Bärenreiter Verlag, Kassel etc. 1955
- Graupner, Christoph, *Magnificat* (1722). Udgivet af Vernon Wicker. Hänssler Edition 10.351/01. Neuhausen-Stuttgart 1982
- Krieger, Johann Philipp, *Magnificat*. Udgivet af Klaus-Jürgen Gunchach, Edition Merseburger, 1999
- Kuhnau, Johann, *Magnificat*. Udgivet af Evangeline Rimbach. A-R Editions, Madison 1980 – Udgivet af Jörg Jacobi. Edition Baroque eba6096. Bremen 2012
- Pachelbel, Johann, *Magnificat für vierstimmigen gemischten Chor und Basso continuo* Udgivet af Hans Heinrich Eggebrecht. Bärenreiter-Ausgabe 2877, Basel 1963
- Praetorius, Michael: Gesamtausgabe der musikalischen Werke von Michael Praetorius Band XIV: *Megalynodia Sionia* (1611). Udgivet af Hermann Zenck. Georg Kallmeyer Verlag, Wolfenbüttel-Berlin 1934
- Scheidt, Samuel, Werke Band XI: *Geistliche Konzerte Teil III. 2. Halbband* (Nr. XVII-XXXIV). Udgivet af Adam Adrio. Ugrino Verlag, Hamburg 1964. *Magnificat* nr. XXII, s. 24-42 – Werke Band XV:

Concertus sacri VII–XII. Udgivet af Hans Grüss. Deutscher Verlag für Musik, Leipzig 1976. *Magnificat 8 Toni* s. (35) 37–60

Schein, Johann Hermann, *Magnificat anima mea Dominum*. Udgivet af Paul Horn. Carus-Verlag nr. 5.151. Stuttgart 1975/1992 – *Opella Nova. Anderer Teil Geistlicher Konzerte 1626*. Udgivet af Walter Werbeck, Bärenreiter, Kassel etc. 1986 (*Magnificat* nr. 26, s. 232–240)

Schütz, Heinrich, *Magnificat SV 468*. Udgivet af Günter Graulich. Stuttgarter Schütz-Ausgabe, Carus-Verlag nr 20.468, Stuttgart 1967